Framme vid en av Teherans många judiska bönehus

Abrishami synagogan (”silkeslen synagoga”).

Till skillnad från de arabiska länderna har Iran fredat sina judiska församlingar. Sedan 1948 har över 800 000 judar emigrerat och förvisats från sina länder i Mellanöstern och Nordafrika; inte ens en spillra finns kvar i de flesta arabiska länderna. Men 1979 när ayatolla Khomeini efter Irans revolution ersatte det västvänliga shahstyret med ett islamiskt styre blev situationen kritisk för Irans judar. Khomeini införde genast sharialagar (den jafaritiska rättskolan) och landet omvandlades från en dag till en annan till dagens ”Islamiska republiken Iran”. Religionen, politiken och ideologin blev ett. Revolutionen förstörde den iranska ekonomin, flygblad spreds över Teheran att judarna var skyldiga för landsomfattande korruption, och gatorna fylldes med tusentals skanderande människor: Död åt Amerika! Död åt Israel! Ett tiotal judar dömdes till avrättning för påstått spionage.

Den förste som avrättades var landets mest kände industriman och filantrop Habib Elghanian[1]. En flyttvåg kom i rullning och av 80 000 judiska iranier blev knappt 20 000 kvar i landet. De flesta flydde till USA och Israel och deras bankkonton konfiskerades på samma gång. Detta till trots, att storayatollan Khomeini utfärdat ett fatwa (religiöst dekret) som garanterar skydd åt Irans judar och rätten till att utöva sin religion.

På grund av den chockvåg som avrättningarna ledde till och det kritiska läget om en alltmer högljudd antisemitism, ska Khomeini på ett möte i Qom med landets judiska ledare ha deklarerat: ”We reconize our Jews as separate from those godless bloodsucking Zionists.” Hans budskap kom att lugna de judar som inte ville eller kunde lämna sitt hemland och uttalandet har sedan dess citerats som en gyllene sentens: Islam skiljer på sionism och judendom. ”Islam respekterar judendomen som en gudomlig religion”, förklarade storayatollan högtidligt.

Men likväl hängdes en judisk affärsman Ruhollah Kadkhodah-Zadeh i fängelset 1998. Enligt uppgifter skulle han olagligt ha hjälpt judar att emigrera.

---

[1] I skrivande stund har Teherans mest kända skyskrapa Plasco, som Elghanian lät bygga på 1960-talet, kollapsat i en stor eldsvåda (den 19 januari). Exceptionellt många brandmän dog p.g.a. otillräcklig teknisk släckningsutrustning för storbrand.

Inför min resa till Iran hade jag tittat på Teherans karta. En av stadens synagogor skulle ligga på Palestine Street (Felestin St.). Kanske finns det en särskild anledning till gatans namn? Hoppas mitt hotell kommer att ligga i närheten, i annat fall kan jag besöka en annan synagoga, kanske i Isfahan – men se, vilket sammanträffande, en av Isfahans tretton synagogor ligger också på en gata med samma namn: Palestine Square!

Det är en eftermiddag vi tar oss in på ett hotell som ligger i närheten av revolutionstidens beryktade studentområde där allting en gång började. Massiva demonstrationer mot shahen och hans västorienterade styre inleddes här i faggorna. Missnöjet som ledde till revolutionen och avsättandet av shahen hade samlat iranier från praktiskt taget alla samhällsklasser.

Och här finns också Palestinagatan, nästan bara ett stenkast från mitt hotell! Innan det blir mörkt måste jag hinna rekognosera mig hur jag ska gå till synagogan i morgon. Palestinagatan är en tvärgata sett från mitt hotell. Väl framme vid gaturondellen, Palestine Square, började jag fråga om någon vet var gatans synagoga ligger. Inte någon som jag frågade visste, och folk började fråga varandra. Jag gick till ett intilliggande apotek och räknade med att apotekaren kan engelska. Det var lite si och så med det, men han förstod min fråga, men han visste inte heller var synagogan ligger. Han följe mig ut och för säkerhets skull frågade han några som han kände, men utan resultat. Jag skulle gå, men kom på att jag behövde köpa paracetamol så jag följde med honom in. Han klättrade upp på en stege och tog fram en ask värktabletter, tog ut en karta och räckte den till mig. När jag skulle betala kom det inte på fråga! Vad annat kan jag göra än att tacka inför hans vänliga, men bestämda min, något jag aldrig varit med om tidigare.

Vad jag måste göra är att få tag på gatans nummer till synagogan? Vid receptionen försökte personalen hjälpa mig. De hade ingen internetuppkoppling och därför fick jag vänta i flera omgångar allteftersom receptionisten fick tid att fråga vidare, kanske en taxichaufför vet? Tursamt nog fick jag syn på vår reseledare Johnny i foajén. Han hade en smarttelefon med internetuppkoppling via satellit. Han fick fram synagogans namn, Abrishami, men inte gatuadressens nummer. Receptionisten lyckades få ut adressen från deras dator. När hon skrev 10,1 kände jag igen det med detsamma! Men sen började hon rita på pappret hur jag ska hitta dit och tillade på papperslappen de intilliggande gatunamnen. Bara jag hade adressen så hittar jag dit, sa jag till henne och tackade lättad för hennes hjälp. Synagoga heter *kanise* på persiska, så inte undra på att jag inte blev förstådd av folk som inte kunde engelska.

Norra Palestinagatan.

Det är fredag, sabbaten skulle börja på kvällen så det var bra att jag gick ut tidigt. Nu gällde det bara att gå åt rätt riktning, se åt vilket håll numren växer. Synagogan skulle ligga på den

norra delen av gatan. Sedan gammalt visste jag att bergen ligger mot norr. Gatan är lummig av träd på båda sidor och det skulle bli en fin och nästan trafikfri ”söndagspromenad”, muslimernas helgdag. Längs trottoarkanten strömmar vatten i en smal kanal, det är färskvatten som rinner från bergen. Jag såg bergsranden långt bort mot en ljusblå himmel.

Men se, jag hade fel på flera punkter. Jag fick ingen rätsida på husens nummer och därför frågade jag en man om hjälp. Det var nästan så att han kom fram till mig först och erbjöd sig att hjälpa till för han kunde engelska. Inte för att han visste var synagogan låg, men vi skulle hitta rätt, sa han. Numren minskade norrut, men helt plötsligt började de växa och han menade att vi måste vända. Jag höll i mitt papper och sa att vi har solen bakom oss så vi måste hålla oss i riktning mot norr och inte vända söderut. Han tittade på mitt papper och vi fortsatt. Han sprang till en taxi och frågade efter synagogan. Taxin visste inte. Han sprang över gatan till en affär för att fråga. Mestaledes gick han själv och fortsatte att fråga tills jag blev besvärad och tackade honom för all hjälp, att jag nu skulle hitta själv när jag ändå hade hela adressen. Det måste ju finnas nåt tecken på ett hus att det inhyste ett judiskt bönehus, tänkte jag. Nej-nej, han hade tid – vi ska hitta synagogan, sa han bestämt och övertygande.

Men så enkelt var det inte. Siffrorna på skyltarna kunde man inte lita på. Så nu började jag förstå att receptionisten gett mig instruktioner i vilket kvarter huset ligger, och då anger man minst två gatunamn med de närmastliggande tvärgatorna. Senare har jag fått höra att adressangivelser snarare är beskrivande än entydiga eftersom husens numrering inte är systematiserade i iranska städer.

Jag visade min ledsagare lappen där receptionisten skrivit: ”Baradaran, Mortezazadeh”. Han ville genast ta mig in på en tvärgata, men jag vände halvvägs och sa att jag håller mig till Palestinagatan för det är den enda säkra adressen, så vi lämnade Baradaran-nånting och fortsatt framåt. Han svängde in på nästa tvärgata och började prata med folk framför en port och snart gestikulerade han till mig triumferande att stiga på. Vi var framme!

Min ledsagare vid ingången till synagogan.

Jag omringades av nyfikna människor och jag tackade min vän och vi sa adjö innan jag började framföra min önskan. Att jag ville besöka synagogan och ta några bilder, kanske få prata med någon för en artikel jag ville skriva. Jag steg på men blev stående innanför porten i trapphuset. –Har du ett rekommendationsbrev från den judiska församlingens kontor? Nej, måste man ha ett sånt, svarade jag häpet. Det måste man ha, annars kan man inte komma in, fick jag veta. Jag blev som en stenstod en stund och började sen berätta i hur många länder jag besökt synagogor och skrivit om dem, och inte behövt några papper osv. Jag kunde bara inte

tacka för mig och gå. Jag stod och försökte ordna mitt tankeflöde. Eller bara ta in, att jag inte kommer längre.

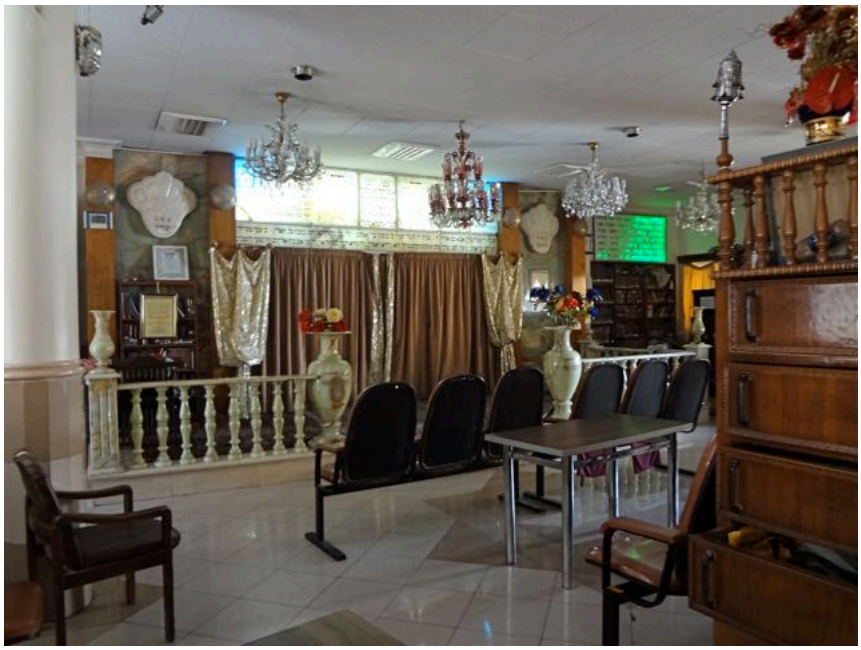
Flera människor samlades kring mig och såg lika olyckliga ut som jag. De blev mina speglar. Jag ville gärna legitimera mig, men mitt pass hade ju tagits om hand av hotellet. Men i brist på annat gav jag oombedd en kvinna min reseledares visitkort om de vill ringa och få uppgifter om mig. Där fanns också ett lokalt telefonnummer till Johnny.

Jag berättade att jag varit i Burma, Etiopien och i Uzbekistan och skrivit om synagogor där. –Är du judinna? Nej, men jag har judiska vänner och har haft det i hela mitt liv.

Men ingenting kunde göras utan papper verkade det som. Flera kvinnliga lärare från intilliggande judisk skola stannade och en av dem erbjöd sig att gå upp för trappan till synagogan och fråga om jag ändå kunde släppas in. En annan sa ursäktande med nedsänkt röst: ”Vi är rädda för terrorister!” Det gjorde mig ledsen att höra, sa jag – och tänkte att så även här!

Folk började droppa av och jag blev kvar med två män. Den ena erbjöd sig att undersöka om han kunde ordna att jag kom in. Jag berättade att en kvinna redan var på väg. –Hon har redan gått, hon gick ut nyss. Det hade gått mig förbi. Mannen gick nu halvvägs upp för trapporna och sa till mig att om det är ok så kommer han att vinka till mig att komma.

Efter några minuter visade han mig klartecken. Jag blev glad och varm i hjärtat för att jag så vänligt smugglades in.

Toraskåpet med förhänge vetter mot Jerusalem i väst. Belysningen ovanför, som aldrig släcks, symboliserar den eviga låga som alltid brinner på offeraltarna.

Synagogan var tom utom två män som gav sin tid till mig, i själva verket var de på väg att gå. På kvällen skulle synagogans 500 platser fyllas med över 200 deltagare, fick jag höra. På mina få frågor svarade de att det inte var något problem för ungdomar att hitta äktenskapspartner. Av Teherans trettio synagogor förr, är elva verksamma idag. Barn får undervisning i hebreiska privat i sina hem och inte i skolan. Visserligen har inte Iran förbindelser med Israel, men att iranska judar visst kan besöka sina släktingar i Israel via ett tredje land. Även emigration är möjlig, men i flera avseenden svår och också kostsam att genomföra, men möjlig, ja. Landet har ett sextiotal synagogor av vilka minst trettio är aktiva. Det finns två kosher-restauranger i Teheran, fem skolor och två daghem, kulturella center, bibliotek med 20 000 titlar, egen tidning ”Ofogh-e-Bina”, och eget sjukhus ”Dr. Sapir Jewish Hospital” som också är öppet för alla medborgare. –Vi har inga problem med iranska regeringen (*majlis*) där vi också har en egen parlamentsledamot, Dr. Siamak Moreh Sedgh och som också är

praktiserande kirurg. –Vi har det bra, men vi har skäl att vara försiktiga. Sedan uppmanades jag att ta så många bilder jag önskade.

Jag avstod naturligtvis från att be om att få fotografera dessa församlingsmedlemmar eller be om deras namn vilket de uppskattade när jag förde det på tal. Det judiska samfundets och regeringens relation är inte helt okomplicerad. Även om den nuvarande presidenten Hassan Rouhani 2015 gav tillstånd till judiska skolor att ha stängt på lördagar för att fira sabbaten och att han också tilldelat bistånd till Teherans judiska välgörenhetssjukhus, så var det inte länge sen som den förre presidenten Ahmadinejad (2005-2013) offentligt nekade att förintelsen alls ägt rum och använde sig av öppen antisemitisk och anti-israelisk retorik. Det ligger liksom i luften att om spänningen mellan Israel och Iran blir sämre kan allting snabbt förändras till det sämre för de judiska samfunden.

Efter revolutionen när Iran blev en islamisk stat, vände sig judarna inåt och även de sekulära judarna blev religiösa och började idka sina sociala liv innanför synagogornas hängd. Det visar sig också i ingångna äktenskap – bara 0,1 procent ingår blandäktenskap jämfört med Storbritanniens 40 procent och Israels 20 procent. Diskrimineringen har ingalunda upphört även om man fått utvidgad religiös frihet. Trots judarnas höga utbildningsnivå kan de inte inneha högre poster, till exempel inom juridik, i regeringskansliet eller göra militär karriär trotts att de, liksom också kristna, kallas till att göra militärtjänsten. Utifrån dessa omständigheter förstår jag att jag inte kunde vara särskilt välkommen som en ”journalist” även om jag presenterade mig som frilansande reseskribent. Efteråt har jag fått veta att det överlag är lite svårt för utomstående att göra ett besök på Abrishami eller andra synagogor. Därför känner jag mig hedrad som tilläts göra det, så att säga, obemärkt.

På vägen tillbaka till mitt hotell passerade jag en restaurang där min ledsagare berättat att han arbetade på. Han ville bjuda mig på lunch om det passade mig efter mitt besök på synagogan. Jag kände mig inte det minsta hungrig nu, utan ville fortsätta att gå för att koppla av från all samlad anspänning.

Palestinagatan. Till vänster ligger Palestinas ambassad, tidigare Israels ambassad.

På eftermiddagen gick jag längs Palestinagatan söder om Palestinarondellen med en stor staty föreställande intifadan i dess mitt. Bara ett par huslängder från rondellen kom jag att stå framför Palestinas ambassad. Jag fick inte lov att fotografera där, men efter ett lagom avstånd tog jag en bild av gatan med vakten som iakttog mig.

Några dagar efter revolutionen 1979 hade Yasser Arafat åkt med sin delegation till Teheran. Arafat fick då symboliskt motta nycklarna till Israels ambassad. Den skulle renoveras till att bli PLO:s kontor. Khomeini hade skurit av alla diplomatiska och kommersiella band med Israel. Israel svarade med att inte betala tillbaka för vad det var skyldigt Iran för tidigare oljeledningsinstallationer under shahtiden. Och idag är byggnaden Palestinas ambassad! Trotts att den europeiska domstolen slagit fast att Israel måste betala Iran sina skulder av miljardklass, vägrar Netanyahu betala till en fiendestat.

Omgående efter revolutionen byttes också alla Teherans gatunamn som hade en minsta anknytning till den störtade monarkin. I stället fick dessa gator namn för att hylla den islamiska revolutionen. Namn med anknytning till shah, armé, prins, rike, Kennedy och palats byttes ut. Palestinagatans tidigare namn var Kakh Shomali (”norra palatset”). Det ligger nära till hands att tro att gatan fick sitt namn från Khomeinis överlämnande av Israels ambassad till PLO och att intifadastatyn därför rests på gatans större korsning. Också rondellens intilliggande stora murpartier har målats med motiv av palestiniernas motstånd. Två polisstationer ligger också i närheten.

Väggmålningar på vägen till och längs Palestinarondellen.

Den judiske parlamentarikern, Siamak Moreh Sedgh, ser Israel-Palestina-konflikten på följande sätt: ”Benjamin Netanyahu och antisemiter behöver varandra: de förser varandra med vad de behöver – intolerans och hat. Det är en outtalad allians som passar dem, men det orsakar stor skada för resten av oss.”

Vad man än säger och tror om judarnas kanske paradoxala situation i Iran, understryks det att synagogorna i Iran inte behöver polisbevakning såsom i Europa. Judarna är inte längre förföljda som grupp om än diskriminerade i vissa hänseenden. De önskar fred i första hand och ser sig själva som iranska judar och i andra hand som judiska iranier. Till utomstående säger man: ”We have no problems under the Islamic Republic”, men på avfartsvägar ändras utsagan: ”Life is okay, but we don’t actually like the government.” Det är inte judarna ensamma om. Jag fick höra från en iranier: ”We hate Khomeini, we all in this city hate him!”

I dag har kärnkraftsavtalet undertecknats mellan Iran och USA (och fem andra stormakter). Ingen vet vad det innebär. Iran öppnar sig mot omvärlden, USA har en ny president som verkar vilja ha en helt ny kurs, en aggressiv politik både inrikes och utrikes. Och vad innebär USA:s nya inresestopp för iranier (och sex andra muslimska länders medborgare) när Iran nu överväger att svara med samma mynt mot amerikanska medborgare? Eller USA:s vapenskrammel efter Irans test av ballistiska missiler? Europa är oroligt och världen måste omorientera sig. Arabvåren misslyckades att införa demokratiska reformer i sina länder. Turkiet går mot ökad diktatur. Den balans eller obalans som befunnit sig i status quo, finns inte längre. Det verkar som om vi alla skulle sitta i samma i båt i en upptrappat världsläge!

Text och foto: Tarja Salmi-Jacobson, 2017